

Esikv. nro 90/26.5.1988

KAIVAUSKERTOMUS

OULU, KAAKKURI, VÄLIKANGAS 1987

Markku Mäki
Pohjois-Pohjanmaan museo
Oulu

<u>SISÄLLYS:</u>	<u>SIVU</u>
ARKISTOTIEDOT	3
JOHDANTO	3
-Maastotiedot	
-Rahoitus	
-Kaivaustekniikka	
KAIVAUSALUEEN SYSTEMAATTINEN ESITTELY	4
I RÖYKKIÖ N:0 1 YLEISESTI	5
-Kaivaustekniikka	
II HAUTAUS A	5
III HAUTAUS B	6
IV HAUTAUS C	7
V KOERUUDUT	7
YHTEENVETO	8
LIITELUETTELO	10

OULU, KAAKKURI, VÄLIKANGAS (VK-87)

Rautakautinen röykkiötutkimus 11. - 22.5.1987

Kaupunki: Oulu

Kylä: Kiviniemi

Kaupunginosa: Kaakkuri

Tila: Jukola 7:63

Omistaja: Oulun kaupunki

Peruskartta: Madekoski 3422 05

Koordinaatit: x=7208 24, y=3430 76, z=n.16

Kiintopiste: Maakivi kaivausalueen kaakkoiskulmassa x=7208 23, y=3430 78, z=16,744

Arkistotiedot: Tarkastus, Paula Purhonen 1978

Inventointi, Helena Taskinen 1985

Löydöt: KM 23911:1 - 35

Kaivausdiat: 184 kpl

Luettelointidiat: 20 kpl

MV-kuvat: 159 kpl

MV-luettelointikuvat: 26 kpl

Kartat: 6 kpl

JOHDANTO

Arkistotietojen kohdalta katso Paula Purhosen tarkastusraportti vuodelta 1978 ja Helena Taskisen inventointiraportti vuodelta 1985 topografisessa arkistossa.

Välikankaan muinaisjäännösalue sijaitsee Oulu - Kajaani-radnan eteläpuolella, radasta noin 900 metriä etelään Oulun kaupungin Kiviniemen kylän Kaakkurin kaupunginosassa (ks. peruskarttaote). Kyseessä on noin 16 metriin kohoava moreeni-harjanne, joka kasvaa osaksi vesakoitunutta mäntymetsää.

Välikankaan alueelta tunnetaan kaikkiaan neljä röykkiötä, jotka sijaitsevat harjanteen korkeimmalla kohtaa (ks. kartta n:o 1).

Pohjois-Pohjanmaan museon tutkimuskohteeksi Välikankaan alue valittiin siitä syystä, että alueen maankäyttö on tehostumassa. Kaakkurin kaupunginosaan ja Välikankaan alueelle on laadittu rakennuskaavaluonnos, ja alue tulee olemaan tulevaisuudessa voimakkaan rakennustoiminnan kohteena. Vaikka röykkiöalue ei ole suoranaisesti uhanalaisena, haluttiin alue ottaa tutkimuskohteeksi. Kaavaluonnoksessa Välikankaan harjanne on merkitty puistoalueeksi.

Kesän 1987 kaivauksissa Välikankaan röykkiöistä tutkittiin yksi, röykkiö n:o 1 (vrt. Helena Taskisen inventointi 1985) sekä koekuopitettiin Välikankaan etelärinnettä (1 x 1 metrin koeruudut); yhteensä 32 koekuoppaa (ks. kartta n:o 1).

Tutkimukset rahoitettiin Pohjois-Pohjanmaan museon toimesta. Kenttätöiden osalta kaivausjohdon ja työntekijöiden palkat tekivät yhteensä 19092 mk. Materiaalikutannuksiin käytettiin n. 750 mk. Kaivauskalusto oli lainattu Oulun yliopiston historian laitokselta

Kaivaukset kestivät 11. - 22.5.1987. Kaivauksen vastuullisena johtajana oli FM Markku Mäkivuoti ja piirtäjänä fil.yo Jari Okkonen. Kaivaustyöntekijöiksi oli palkattu 5 arkeologian opiskelijaa.

Alueelle laadittiin koordinaattijärjestelmä siten, että päälinja asetettiin kompassipohjoiseen. Alue paalutettiin 2 x 2 metrin ruutuihin, paitsi koeruudut, jotka olivat 1 x 1 metriä. Korkeuskiintopisteenä käytettiin suurta maakiveä kaivausalueen kaakkoiskulmassa (ks. kartta n:o 1). Kartoissa ja muussa dokumentaatiomateriaalissa esiintyvät korkeudet ovat suhteellisia korkeuksia.

Kaikki esinemateriaali ja näytteet talletettiin ns. löytöinä eli niille otettiin tarkat löytötiedot. Kaivaustekniikkana oli edetä kerroksittain. Röykkiö tutkittiin poistamalla kivikerros kerrallaan. Röykkiötä ympäröivä alue sekä koeruudut kaivettiin joko 5 tai 10 cm kerroksina kohteesta riippuen. Röykkiön maansekaisen osan kaivamisessa käytettiin myös ohuempia, n. 3 cm kaivauserroksia.

KAIVAUSALUEEN SYSTEMAATTINEN ESITTELY

Tutkimustuloksia esiteltäessä ne on jaettu seuraavasti:

- I Röykkiö n:o 1 yleisesti
- II Hautaus A
- III Hautaus B
- IV Hautaus C
- V Koeruudut
- VI Yhteenveto

I Röykkiö n:o 1 yleisesti

Röykkiön alueelle paalutettiin 90 m² (9 x 10) suuruinen alue niin, että röykkiö n:o 1 jäi keskelle aluetta (ks. kartta n:o 2). Tavoitteena oli tutkia tarpeeksi laaja alue myös röykkiön välittömässä ympäristössä.

Röykkiön kaivaus aloitettiin sammaleen ja 'kuntan' poistolla röykkiön keskusalueelta, josta edettiin ympäröivälle paalutetulle alueelle. Aluksi keskityttiin ainoastaan röykkiötä ympäröivän alueen tutkimiseen. Ympäröivän alueen tutkimisen aikana röykkiö dokumentoitiin piirtämällä (ks. kartat n:ot 2 ja 4).

Ympäröivältä alueelta poistettiin kaksi 10 cm kerrosta, jonka jälkeen saavutettiin puhdas pohjamaa. Röykkiön ollessa puhdistetun ja ympäröivän alueen ollessa kaivettuna pohjaan voitiin todeta, että röykkiö oli kasattu puhtaan pohjamaan päälle suuria maakiviä hyväksi käyttäen.

Röykkiön puhdistamisen jälkeen erottui siinä selvästi kaksi suurista kivistä tehtyä arkkua, joiden sisusta oli täytetty noin päänkokoisilla kivillä. Arkkujen seinämät oli ladottu miehennostannaisista kivistä käyttäen hyväksi maakiviä. Kahden selvästi erottuvan arkun lisäksi hahmottui röykkiön etelälaidalla kolmas arkku heikosti. Arkkua peitti kuitenkin lähes kauttaaltaan hiekka. Lisäksi suuret männyt ja niiden juuristot häiritsivät havaintojen tekoa tässä vaiheessa (puita ei haluttu kaataa). Pohjoispuolella röykkiö n:o 1. tutkimista rajoitti röykkiö n:o 2, joka tuli lähes kiinni röykkiö n:o 1. Röykkiö n:o 2. tutkiminen ei kuulunut vuoden 1987 tutkimusohjelmaan.

Kaivaustekniikkana varsinaisen röykkiön tutkimisessä oli poistaa kivikerta kerrollaan. Kivikerraksi katsottiin kulloinkin näkyvä kiveys, joka paljastui joko edellisen kivikerran tai maakerroksen alta. Esineistö pyrittiin kaivamaan jokaisessa haudassa kokonaisuudessaan näkyviin, dokumentoimaan ja ottamaan vastan jälkeen talteen.

Löytöinä röykkiötä ympäröivältä alueelta tehtiin yksi avoin pronssisormus sekä mahdollinen veitsen katkelma. Molemmat löydöt toisesta kaivauserroksesta. (Ks. löytöjen sijainnista kartta n:o 6 sekä löytöluettelo.)

II Hautaus A

Pohjoisin arkku eli hautaus A erottui selvästi jo röykkiön puhdistamisen jälkeen. Hautauksen itäistä ja läntistä päätyä rajoittivat suuret maakivet. Eteläinen ja läntinen sivusta oli kasattu suurista miehennostannaisista ja jopa

suuremmista kivistä. Osa näistä pitkänomaisista kivistä oli nostettu pystyyn, osaksi niitä oli asetettu tukevasti päällekkäin, jolloin muodostui hyvin jykävä arkku. Arkun keskusta oli täytetty noin päänkokoisilla kivillä.

Hautauksen tutkiminen aloitettiin poistamalla yksi kivikerta, jolloin sen alapuolelta tuli vastaan maalla, hiekalla ja nyrkinkokoisilla mukulakivillä täytetty kerrostuma. Tämä mukulakivien ja maan täyttämä kerrostuma jatkui aina hautauksen pohjalle asti. Kaikkiaan haudasta poistettiin kolme tällaista mukulakivien ja maan täyttämää kerrosta (3 x 10 cm). Lisäksi haudan pohja tutkittiin useassa noin 3 cm kerroksessa. Ensimmäiset löydöt tehtiin heti välittömästi ensimmäisen kivikerran poiston jälkeisestä maansekaisesta kerrostumasta.

Haudan tutkimiseksi asetettu tavoite, saada kaikki löydöt näkyviin ennen niiden talteenottamista, ei onnistunut. Esineet olivat hautauksessa eri tasoilla, ensimmäiset löydöt heti maan ja mukulakivien täyttämässä kerroksessa peitekiveyksen alla ja osa löydöistä oli aivan haudan pohjalla.

Haudasta ei tavattu jäänteitä vainajasta, eikä myöskään palanutta luuta. Löydetyt esineet eivät olleet palopatinnan peittämiä. Aivan ilmeisesti kysymyksessä oli ruumishautaus. Tähän päätelmään päädyttiin tarkastelemalla esineiden sijoitumista hautauksessa. Kaikesta päätellen vainaja on haudattu itä-länsisuuntaan, pään ollessa lännessä.

Hautauksesta A tehtiin seuraavat esinelöydöt: Veitsen terän kärkikatkelma ja putkellinen nuolenkärki haudan itäpäädyssä. Skramasaksi haudan lounaiskulmasta, samoin lounaiskulmasta rautainen solki (?). Lähes aivan keskeltä hautaa soikea tuluskivi, joka oli poikittain haudan pituussuuntaan nähden. Lisäksi haudan keskikohdan vaiheilta löydettiin pronssisormus. (Ks. löytöjen sijoittumista haudassa A, kartta n:o 6 sekä löytöluettelo.)

III Hautaus B

Hautauksen A tutkimisen jälkeen siirryttiin tutkimaan keskimmäistä arkkua, hautausta B. Hautaus B muodosti myös selvän arkun, jonka kaikki neljä seinämää oli kasattu miehennostannaisista kivistä. Osa laakeista, pitkulaisista kivistä oli asetettu joko pystyyn tai kyljelleen. Myös tässä hautauksessa arkun sisusta oli täytetty päänkokoisilla kivillä. Lisäksi haudan itäpäässä oli kookas, pyöreä huolellisesti paikalleen asetettu kivi, joka kohosi selvästi muuta haudan katekiveystä korkeammalle (ns. aurinkokivi ?).

katekiveyksen poistamisen jälkeen tuli vastaan maan ja mukulakivien täyttämä

kerros, jota jatkui aivan haudan pohjalle asti, vastaavasti kuin hautauksessa A. Lisäksi haudan pohjalla oli muutama miehennostainen kivi. Myöskään hautausta B ei voitu tutkia niin, että kaikki esinemateriaali olisi saatu kerralla näkyviin, sillä löydöt olivat eri tasoilla, toiset löydöt olivat heti katekiveyksen alla ja toiset haudan pohjalla.

Mitään merkkejä vainajasta ei tavattu, eikä myöskään palanutta luuta. Esineiden sijoittumisesta hautauksessa voitiin kuitenkin päätellä, että kysymyksessä on ruumishautaus. Vainajan pää on ollut lännessä. Löydetyssä esineistössä ei näkynyt merkkejä palamisesta, palopatina puuttui.

Hautauksesta B tehtiin seuraavat löydöt: Veitsi ja kaksiteräinen miekka, jonka lappeen päällä veitsi (miekan kärki kohti itää, miekka keskellä hautausta). Kaksi pronssista kuvioitua huotran suuhelaa ja pronssinen ponsi (kourainosa puuttui). Pronssinen rannerengas, pronssirenkaan katkelma, pronssisormus ja norjalaismallinen pronssinen kupera levysolki miekan kourainosan lähettyviltä. Samalta alueelta lisäksi kirves (muistuttaa kiilaa?), putkellinen keihäänkärki sekä runsaasti rautasilppua levinneenä laajalle alueelle (ilmeisesti peräisin kilven heloituksesta). (Ks. löytöjen sijoittumisesta haudassa B kartta n:o 6 sekä löytöluettelo.)

IV Hautaus C

Röykkiön puhdistamisen jälkeen ja ympäröivän alueen tutkimisenkin jälkeen kolmas arkku eli hautaus C erottui kaikkein epäselvemmin. Hautauksessa C oli vielä enemmän hiekkaa ja maatonutusta humusta kuin hautauksessa A ja B. Hautauksessa C ei ollut edes selvää katekiveystä. Etelälaidalla hiekkakerrokset ulottuivat osaksi arkkukiveyksen ulkopuolelle. Hiekan poistamisen jälkeen paljastui kuitenkin selvä arkkukiveys. Hautauksesta C poistettiin kaikkiaan kolme 10 cm kaivauskerrosta, jotka olivat hyvin maansekaisia, mukulakiviä ei ollut juuri lainkaan.

Kolmannen maansekaisen kivikerroksen poistamisen jälkeen näkyi puhtaassa pohjahiekassa vainajan hahmo, joka erottui likaantuneena maana. Vainaja oli haudattu itä-länsisuuntaan, pää länteen. Tekstiilinjäänöksiä ei haudasta tavattu. Hautauksesta tehtiin kuitenkin seuraavat löydöt: Pronssihelan katkelma, rautainen pyöreä solki (?), veitsi tai mahdolliset sakset ja pronssisormuksen kappaleita. Löydöt tehtiin haudan keskivaiheilta, ruumishautakuvion eteläpuolelta, läheltä etelälaidan arkkukiveystä. (Ks. löytöjen sijoittumisesta kartta n:o 6 ja löytöluettelo.)

V Koeruudut

Välikankaan etelärinteelle avattiin kaikkiaan 32 kpl 1 x 1 metrin suuruisia koeruutuja (ks. kartta n:o 1). Välikankaan maaperä on hiekkaista kangasta, paikoin hyvin kosteaa, varsinkin aivan rinteen alaosassa. Koeruuduista ei tehty mitään löytöjä, ainoastaan joissakin ruuduissa oli hieman lievästi hiilen värjäämää maata. Tämä hiili on kuitenkin oletettavasti peräisin metsäpalosta tai vastaavasta. Mitään jäänteitä, jotka olisivat viitanneet asuinpaikkaan tai muihin kiinteisiin jäänteisiin, ei tavattu.

Yhteenveto

Tutkimuksessa voitiin todeta, että Välikankaan rökkiöön n:o 1 oli tehty kolme ruumishautausta. Näistä hautauksista kaksi on katsottava miehenhautauksiksi, hautaukset A ja B. Kolmas hautaus on joko nuorukaisen tai naisen hautaus; kaivauskertomusta kirjoitettaessa ei tähän voida vielä antaa yksiselitteistä vastausta. Kaikki kolme hautausta olivat esineellisiä ruumishautauksia. Ainoastaan hautauksessa C voitiin erottaa vainajan hahmo pohjahiekassa. Hautauksista A ja B ei tavattu mitään merkkejä vainajasta.

Rakenteeltaan rökkiö n:o 1 muistutti hyvin paljon tarhakalmistoja, mutta on huomattavasti jyrkempi. Jokainen tarha tai arkku oli reunustettu suurilla kivillä, osaksi tätä työtä olivat helpottaneet suuret maakivet. Arkkujen sisusta oli maansekaisen kiveyksen peittämä, ja päällimmäisenä kerroksena oli pelkkä noin päänkokoisista kivistä tehty kiveys. Rökkiö oli kasattu puhtaalle maalle, rökkiön ympärillä tehty tutkimus ei osoittanut, että alueella olisi kulttuurikerrosta. Tästä huolimatta löytöjä tehtiin myös rökkiön ulkopuolelta. Kulttuurikerrosta ei tavattu myöskään koeruuduista. (Ks. kartat n:ot 2,3 ja 4.)

Haudauksen ajoitus voidaan saada ainoastaan esineistön perusteella, koska hiilinäytteitä ei ollut mahdollista saada, hiiltä ei tavattu rökkiöstä lainkaan. Ajoittavina esineinä voidaan pitää skramasaksia, soikeaa tuluskiveä, norjalais-tyyppistä levysolkea sekä rengaskoruja, miksei myös putkellisia nuolen- ja keihäänkärkiä. (Ks. tarkemmin löytöluettelo.) Näiden esineiden avulla voidaan hautaukset alustavasti ajoittaa 400 - 500-luvuille. Ajoitusta voidaan tukea myös maankohoamisella Välikankaan ja yleensä Oulun seudun alueella. Lopullinen ajoitus saadaan esineiden konservoinnin jälkeen tapahtuvan analyysin avulla.

Välikankaan kaivauksissa talteenotettu esinemateriaali on konservoitavana Oulun yliopiston historian laitoksen arkeologian laboratoriossa, josta esineet siirtyvät Pohjois-Pohjanmaan museoon. Esineiden lopullisesta sijoittamisesta

päättää Museovirasto. Esineiden konservoinnista vastaavat amanuenssi Kaija Hothan ja laboratorioteknikko Karl Sandman.

Kaivauksen organisoinnista on vastannut Pohjois-Pohjanmaan museo. Esineluetteloinnista, kuvamateriaalin työstämisestä ja muusta dokumentaatiosta on vastannut FM Markku Mäki vuoti. Kartta- ja esinepiirroksia on tehnyt fil. yo Jari Okkonen

Kesällä 1987 voitiin tutkia Välikankaan neljästä rökkiöstä ainoastaan yksi, joka ennallistettiin tutkimuksen päätyttyä. Pohjois-Pohjanmaan museon tarkoituksena on kuitenkin jatkaa tutkimuksia kesällä 1988, jolloin on tarkoitus avata kolme muuta jäljelle jäänyttä rökkiötä, ennen kuin alueelle suunniteltu rakennustoiminta käynnistyy koko laajuudessaan. Huomautettakoon lisäksi, että rökkiöalueelle määriteltiin maastossa tarkasti erillinen suoja-alue yhdessä Oulun kaupungin kaavoitus- ja mittausosaston kanssa.

Oulussa, 30. lokakuuta 1987

Markku Mäki vuoti

FM, kaivauksen johtaja

LIITELUETTELO:Kartat: 1. 1:500 Yleiskartta.

2. 1:20 Tasokartta röykkiöalueesta ympäristöineen, röykkiö n:o 1.
3. 1:20 Rakennekartta röykkiöstä n:o 1.
4. 1:50 Leikkauskartta röykkiö n:o 1.
5. 1:20 Röykkiö n:o 1, rakennekartta ja haudan C ruumiskuvio.
6. 1:20 Löytökartta, johon erillisenä liitteenä selostus.

Mustavalkoiset kaivauskuvat:

1. Röykkiö n:o 1 ennen kaivausten aloittamista.
2. Röykkiö n:o 1 puhdistettuna
3. Röykkiö n:o 1 puhdistettuna ja ympäröivä alue kaivettuna I tasoon.
4. Röykkiön n:o 1 viimeinen kivikerta näkyvissä.
5. Hauta C, ruumiskuvio pohjahiekassa.
6. Röykkiö n:o 1 pohjaan kaivettuna, hautarakenteet näkyvissä.

MUUT:

Selostus kartaan n:o 6.

Löytöluettelo.

Peruskarttaote, 1:20 000, Madekoski 3422 05

OULU Kaakkuri Välikangas

Liite löytökarttaan (n:o 6).

LÖYDÖTHAUTA A

- 1) Veitsen kärki
- 2) Putkellinen nuolenkärki
- 3) Skramasaksi
- 4) Pronssisormus
- 5) Tuluskivi
- 6) Rautainen solki

HAUTA B

- 8) Miekka ja sen lappeella veitsi
- 9) Pronssinen huotransuuhela
- 10) Kirves
- 12) Pronssirenkaan katkelma
- 14) Pronssinen rannerengas
- 15) Pronssinen huotransuuhela
- 17) Putkellinen keihäänkärki
- 18) Pronssinen miekanponsi
- 21) Pronssinen solki
- 25) Pronssisormus

Alue jolta rautasilppua

Alue jolta runsaasti rautasilppua

HAUTA C

- 22) Pronssinen helankappale
- 23) Rautainen solki, hela ja veitsi
- 24) Pronssisormuksen kappaleita

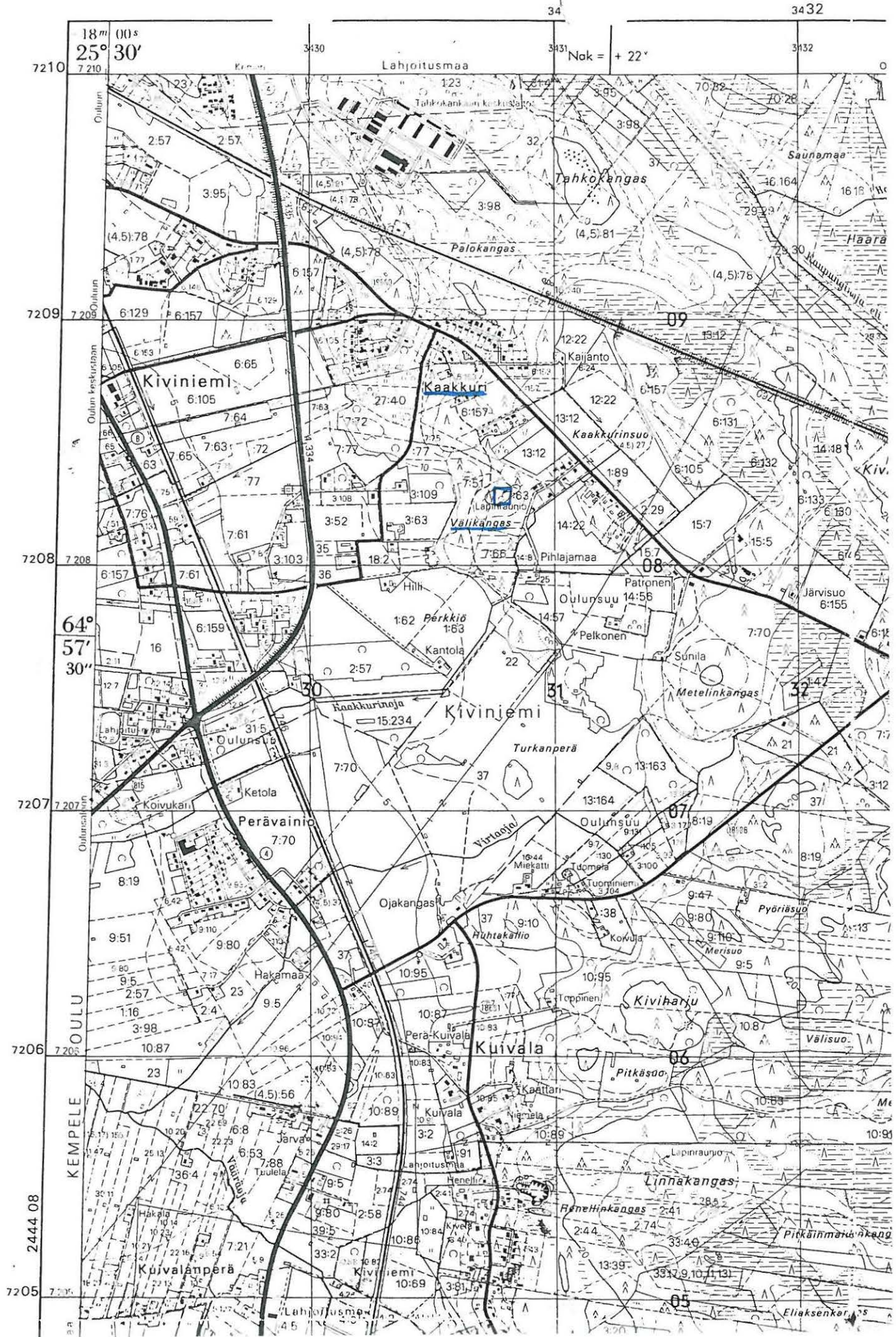
Hautakuvio

Hyvin tummat kohdat hautakuviossa

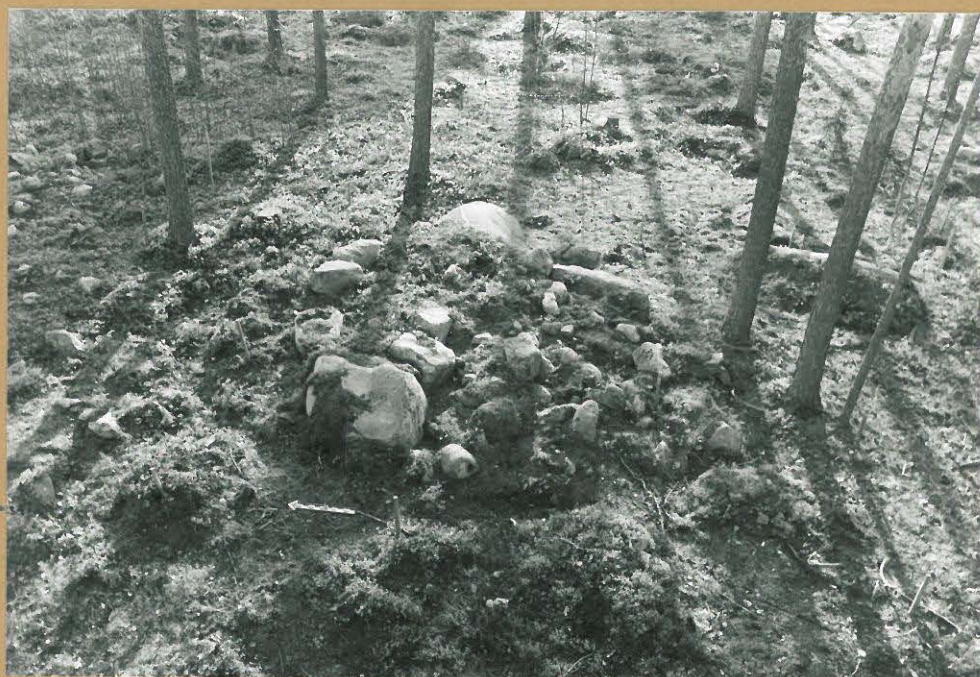
ULKOPUOLELTA

- 26) Pronssisormus

1987

PULLU VÄLIKANGAS

Räykkiö n:o 1 ennen kaivausten aloittamista
Kuva: Harri Mäkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo.

1987

OULU VÄLIKANGAS

N ←

Räykkiö on puhdistettuna
Kuva: Märkka Häkkinen, Pohjois-
Pohjanmaan museo.

1987

OULU VÄLIKANGAS

N ←

Räykkiö nyt puhdistettuna ja ympäristö
 kaivehtuna I fasoon. Kuva: Harkka Mäkinen,
 Pohjan-Pohjanmaan museo.

1987

OULU VÄLIKANGAS

Räykkilän viimeinen kivikunta näkyvässä.
Kuva: Markku Mäkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo.

1987

PULU VÄLIKANGAS

Hauta C, Vuuniskurvio pohja-
liekansa. Kuva Markku Mäkinen,
Pohjan-Pohjanmaan museo.

1987

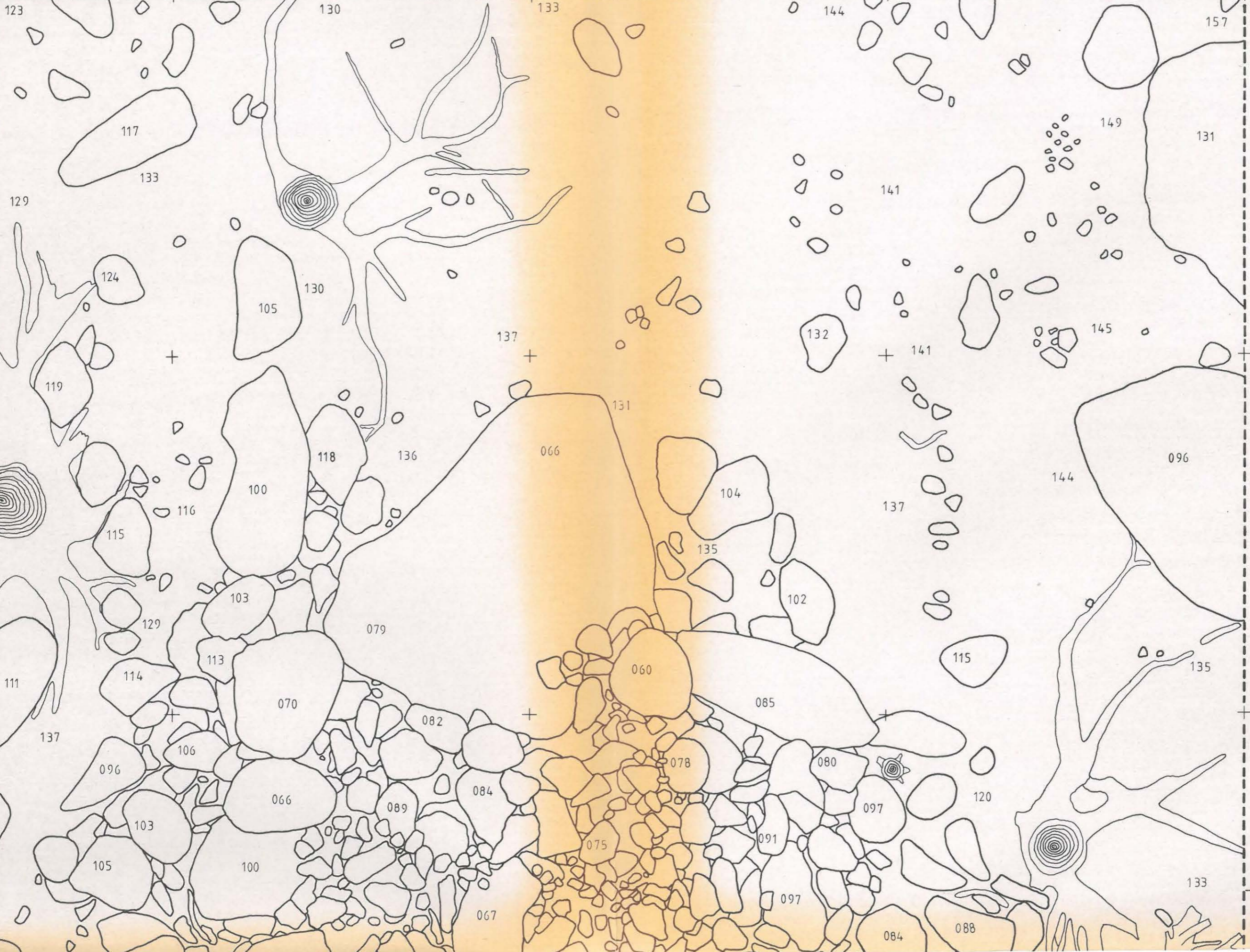
OULU VÄLIKANGAS

Räykkiö ympäröitynä pohjaan kaivettuna.
Rakenteet näkyvissä - kuva: Markku Häkivuori,
Pohjan-Pohjanmaan museo.

B

N=1002
E=110

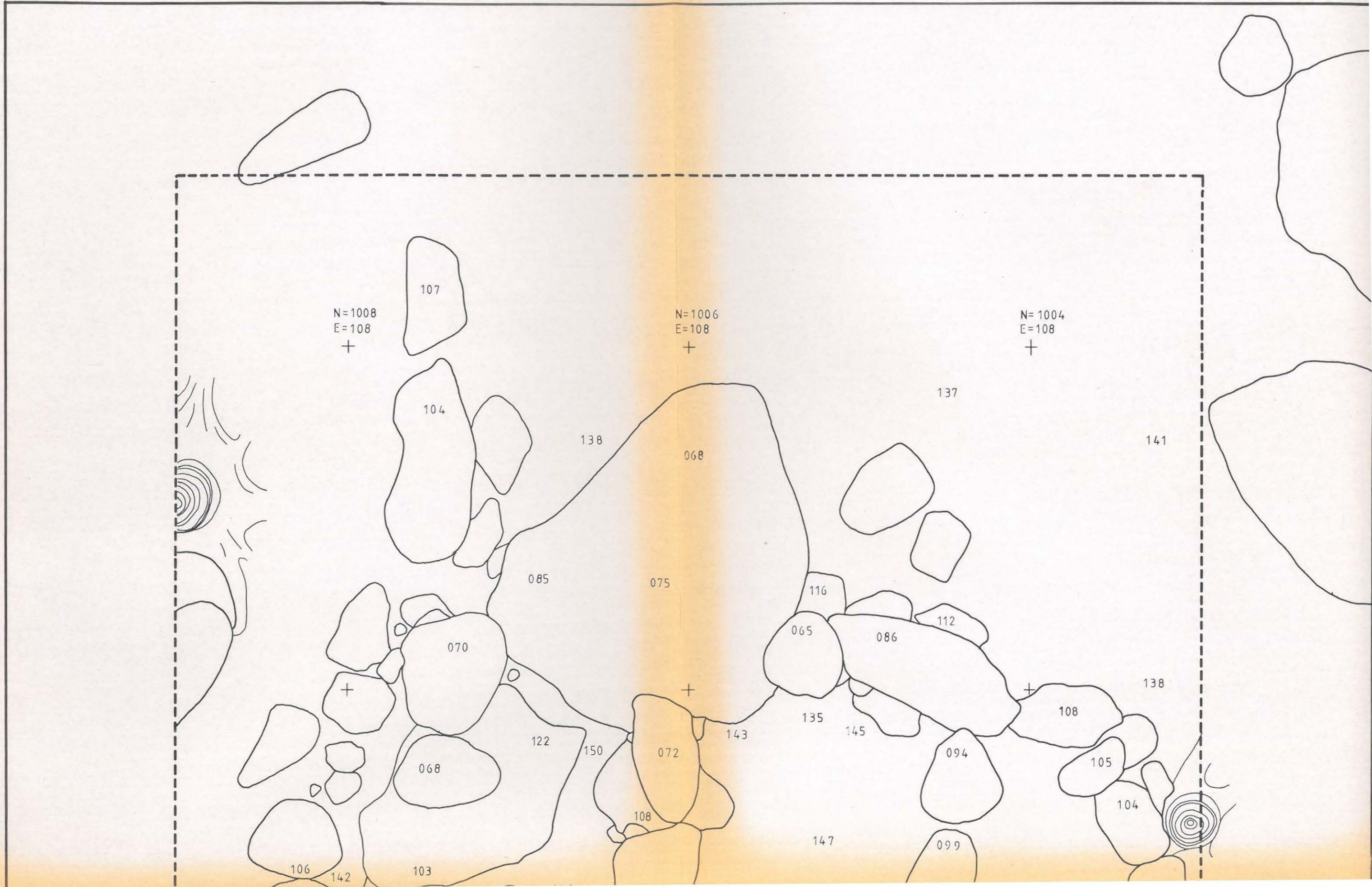
N=1002
E=108

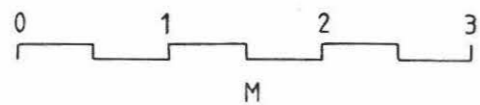
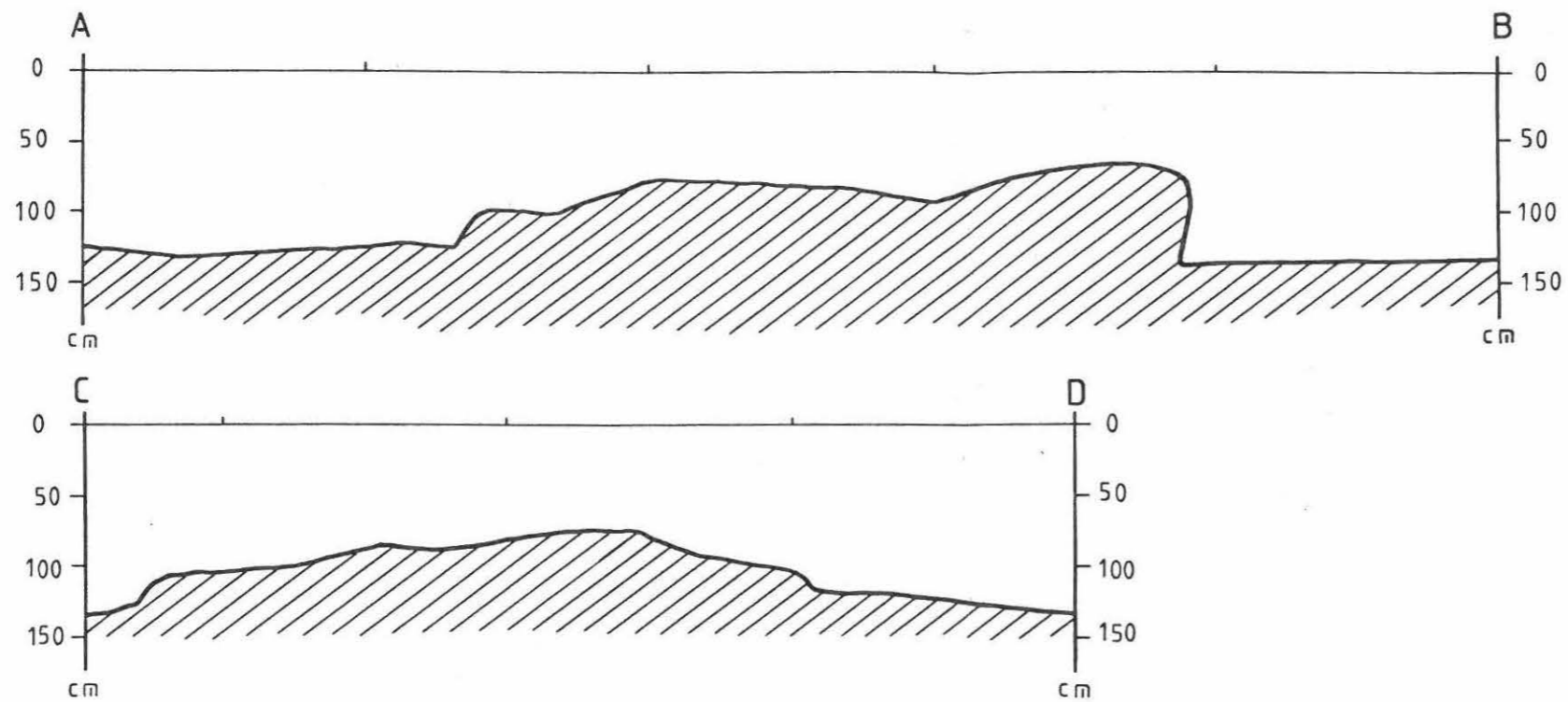
⊕
KP 16.744

N=1002
E=106

C

D

OULU		KAAKKURI	
Leikkauskartta		Välikangas	
Röykkiö 1	17.5.1987	Kartta 4	
Pohjois-Pohjanmaan museo			
KP100	Mittakaava 1:50		
Piirros: Jari Okkonen			

N=1008
E=108
+

N=1006
E=108
+

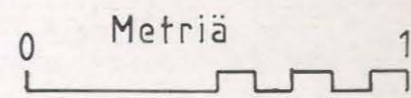
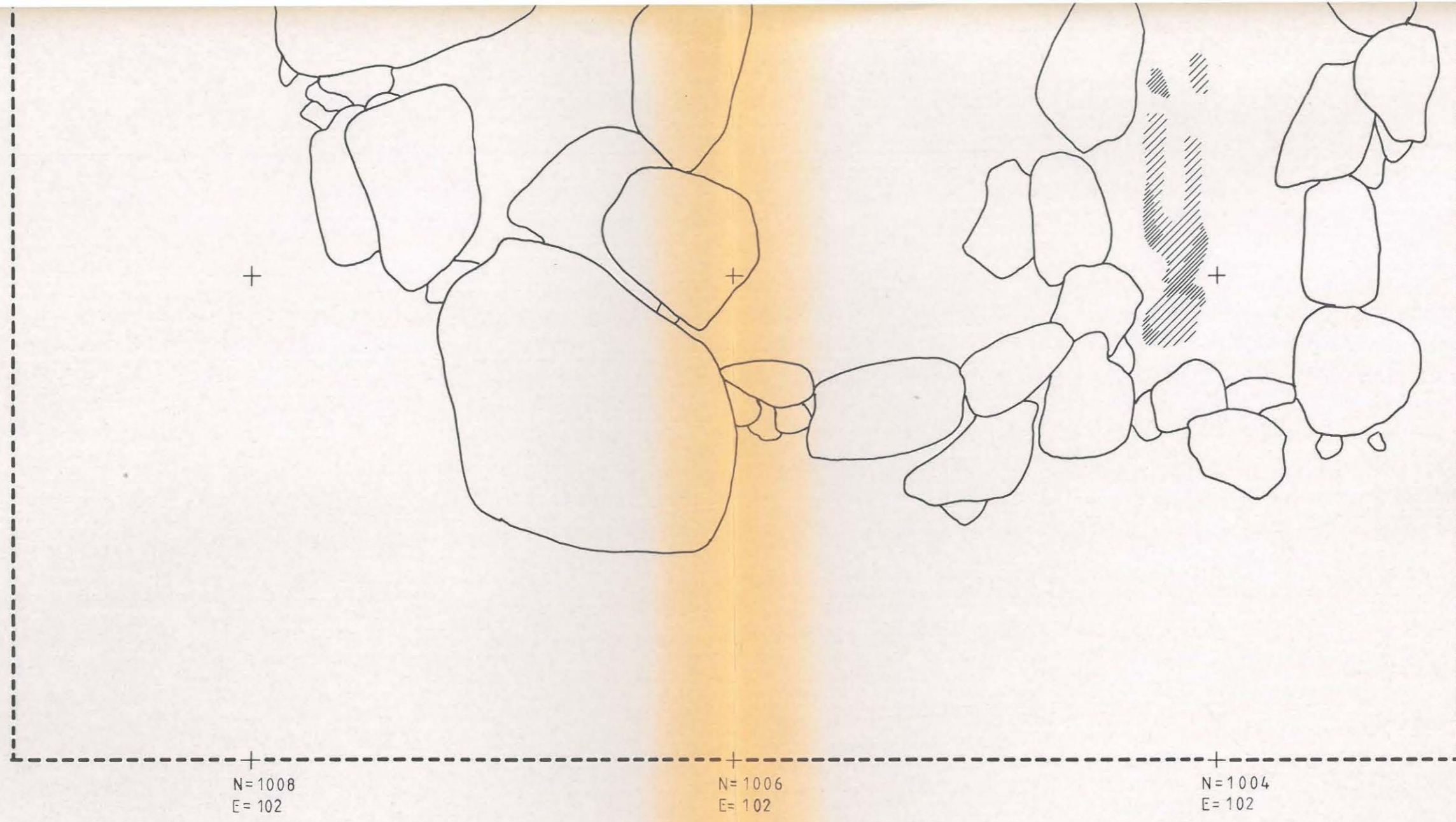
N=1004
E=108
+

+

+

+

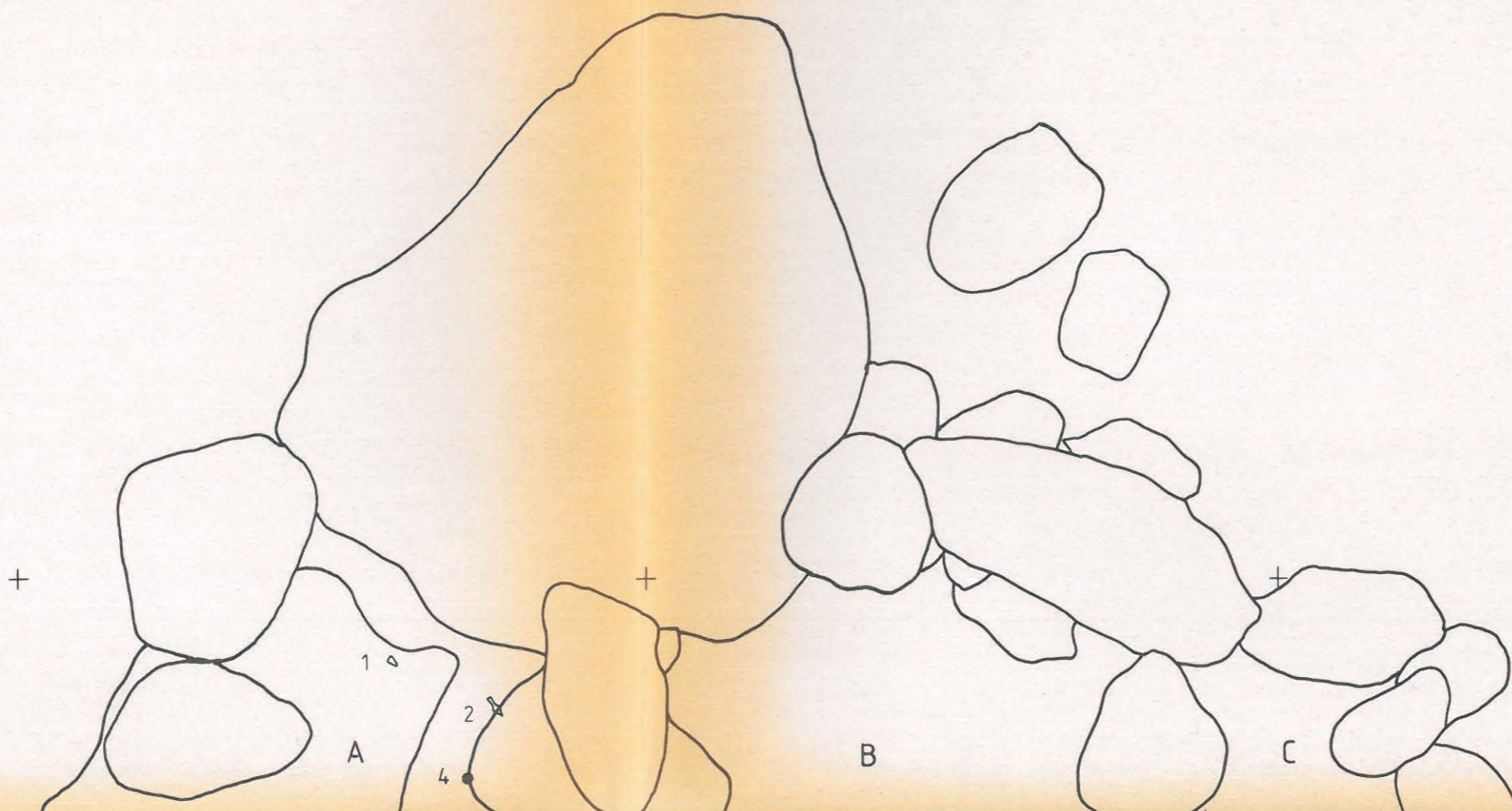

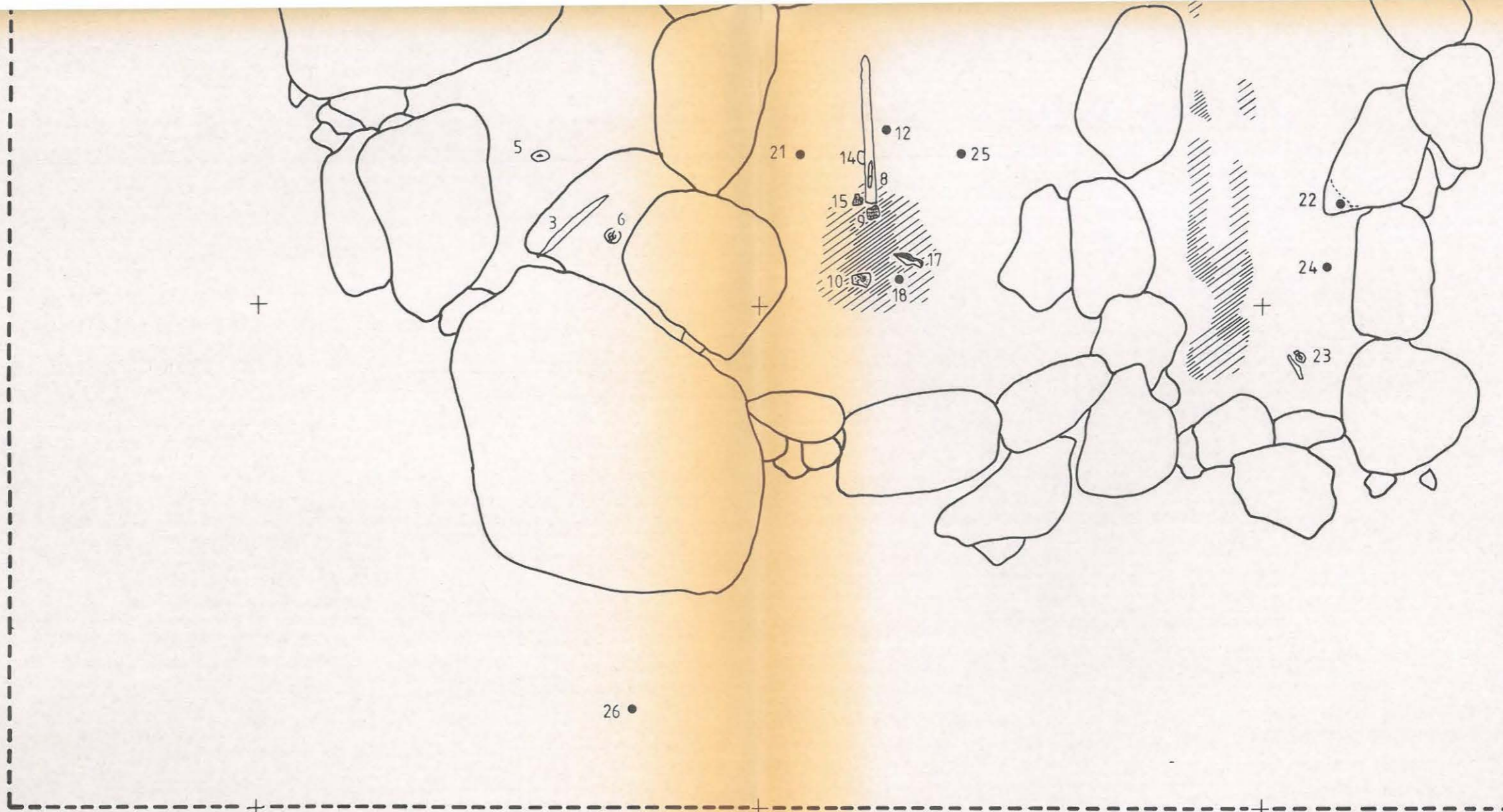
OULU		KAAKKURI	
Hauta C:n hautakuvio		Välikangas	
Röykkiö 1	20.5.1987	Kartta 5	
Pohjois-Pohjanmaan museo			
KP 100	Mittakaava 1:20		
Piirros: Jari Okkonen			

N=1008
E=108
+

N=1006
E=108
+

N=1004
E=108
+

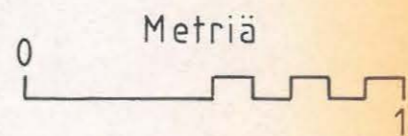

N=1008
E=102

N=1006
E=102

N=1004
E=102

OULU		KAAKKURI	
Löytökartta		Välikangas	
Röykkiö 1	20.5.1987	Kartta 6	
Pohjois- Pohjanmaan museo			
KP 100		Mittakaava 1 : 20	
Piirros: Jari Okkonen			